

HRVATI I PARIŠKA INTELEKTUALNA SREDINA U 14. I 15. STOLJEĆU

André TUILIER, Pariz

Poznato je u kakvim se uvjetima srednjovjekovna Hrvatska postupno vezala uz zapadnu civilizaciju. Godine 812, nakon krunjenja Karla Velikoga, dva carstva, karolinško s jedne i Bizant s druge strane, međusobno dijele Ilirik koji je već dulje vremena predmet neprekidnog suparništva između kršćanskog Istoka i Zapada.¹ Dogovor je postignut između Karla Velikoga i grčkog cara Mihaela I. Rhangabea, koji se popeo na prijestolje uz suglasnost carigradske građanske aristokracije.² Što se pak Karla Velikoga tiče, koji se oslanjao na vojničku aristokraciju franačkog carstva, on je tom prigodom dobio krajeve zapadnog Ilirika, koji približno odgovaraju današnjoj Sloveniji i unutrašnjoj Hrvatskoj.³ Ove krajeve koji predstavljaju sponu Istoka i Zapada zauzeli su slavenski narodi koje je franačko vrhovništvo postupno uvelo u feudalni sustav i zapadni katolicizam.⁴

Bizantsko su gospodstvo, međutim, osporavali dalmatinski gradovi, napose od 11. stoljeća nadalje. Pod utjecajem grgurovske reforme, koja je u Hrvatskoj učvrstila Zvonimirovu vlast, dalmatinski gradovi bizantskog temata dolaze sve više pod utjecaj rimskog katolicizma⁵ ne prekidajući posvema s grčkim Istokom, dok Hrvati dijelom napuštaju glagoljsko pismo da bi prihvatili latinski kao liturgijski jezik.

1 Za sažeti pregled ovih povijesnih događaja s obzirom na Zapad usp. R. FOLZ, *Le couronnement impérial de Charlemagne. 25 décembre 800*, Paris, 1964, passim, a za Istok v. L. BREHIER, *Le monde byzantin I. Vie et mort de Byzance*, Paris, 1948, str. 88–102 (novo izdanje 1969, str. 85–95).

2 Usp. L. BREHIER, *ibid.*

3 Usp. R. FOLZ, *nav. dj.*

4 Ove su krajeve potkraj 8. stoljeća osvojili Franci, a od 800. godine tvore istočnu marku franačkog carstva.

5 Od Splitskog sabora iz 1060. godine, koji neposredno prethodi pontifikatu Grgura VII (1073 – 1085), latinska liturgija uzima maha u Hrvatskoj. Usp. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. III, Venetiis, 1765, str. 128–131. C. J. HEFELE (*Histoire des conciles*, fr. pr. H. LECLERCO, IV/2, Paris, 1911, str. 1363) pogrešno smješta ovaj sabor u 1055. godinu. Splitske sinodalne dekrete potvrdio je papa Aleksandar II (1061–1073). Usp. JAFFE–WATTENBACH, br. 4477. Bili su ponajviše namijenjeni Dalmaciji onoga vremena. Unutrašnja Hrvatska je sa svoje strane dugo vremena pružala otpor uvođenju latinske liturgije. Usp. C. J. HEFELE, *ibid.* Za zaštitu Grgura VII. Zvonimirovoj Hrvatskoj usp. D. FARLATI, *nav. dj.* III, str. 145–147, i S. GULDESCU, *History of medieval Croatia*, The Hague, 1964, str. 141.

Upravo zato što je prihvaćanje latinske liturgije ostvareno u etapama, unutrašnja Hrvatska i Dalmacija širom otvaraju vrata zapadnom utjecaju, ostajući pri tom sjedinjene s Ugarskom. U tom pogledu posebnu ulogu ima Venecija. U nastojanju da si osigura nadmoć na Jadranu,⁶ Venecija nastoji nametnuti svoju vlast dalmatinskim gradovima Zadru, Splitu i Dubrovniku, a poznato je da će ona 1202. zatražiti od francuskih križara da osvoje Zadar, koji je prethodno kralj Andrija pripojio Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu a koji je za nju predstavljao opasnog suparnika u ovim predjelima.⁷

Mletački je imperijalizam pred kraj srednjega vijeka svojim pečatom obilježio ove krajeve kao i hrvatske intelektualce, koji su u to vrijeme marljivo pohađali Padovansko sveučilište, utemeljeno 1222,⁸ koje će dobiti na značenju u trenutku kada je Padova početkom 15. stoljeća pripojena Mletačkoj Republici.⁹

Sveučilišno udruženje pariških profesora i studenata priznali su uzastopce francuski kralj (1200)¹⁰ i papa (1215),¹¹ čime mu je priznat međunarodni značaj, koji će se javno potvrditi tijekom prve polovice 13. stoljeća. Godine 1234. papa Grgur IX, prije toga poznati kanonist kardinal Hugolin, poslao je Pariškom sveučilištu svoje dekretale, koje je istodobno poslao profesorima i studentima Bolonjskog sveučilišta. Na taj način dva spomenuta sveučilišna udruženja postaju papinskim ustanovama, koje s obzirom na obuku i podjeljivanje akademskih naslova uživaju veći autoritet od svih drugih na kršćanskom Zapadu. Pariško i Bolonjsko sveučilište postaju u pravom smislu „studia generalia” srednjovjekovnog kršćanstva.¹²

Ipak, za razliku od Bolonjskog sveučilišta, čija je usmjerenost u početku strogo juridičkog karaktera, školski sustav sveučilišta na obalama Seine obuhvaćao je sve znanstvene discipline onoga vremena i davao je udruženju Pariškog sveučilišta jedinstven autoritet. Njegove četiri nacije (francuska, normanska, pikardska i engleska, koja će dolaskom profesora i studenata iz srednje i istočne Evrope postati anglonjemačkom naci-

6 Godine 1092. bizantski car Aleksis I. Komnen daje Mletačkoj Republici povlasticu trgovanja sa zemljama pod svojom vlašću. O tom carskom dokumentu (zlatnoj buli), koji mnogi pogrešno stavljaju u 1082. godinu, vidi A. TUILIER, *La date exacte du chrysobulle d'Alexis Ier Comrène en faveur des Vénitiens et son contexte historique*, Rivista di Studi bizantini e neoellenici. N. S. 4 (XIV) 1967, str. 27–48.

7 Usp. G. de VILLEHARDOUIN, *La conquête de Constantinople*, izd. i pr. E. FARAL, Paris, 1938, str. 80–88, i R. de CLARI, *La conquête de Constantinople*, XIV, izd. Ph. LAUER, Paris, 1924, str. 13–15.

8 O utemeljenju Padovanskog sveučilišta, koje je proizašlo iz privremenog premještaja Sveučilišta iz Bologne u ovaj grad, usp. H. RASHDALL, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Oxford, 1936, str. 9–21; N. S. SIRAI, *Arts and Sciences at Padua, The Studium of Padua before 1350*, Toronto, 1973, str. 15–31.

9 H. RASHDALL, *ibid.*

10 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis I. Ab anno MCC usque ad annum MCCLXXXVI*, Parisii, 1889, str. 59–61.

11 Točnije kardinal Robert de Courson, legat Inocenta III, u kolovozu 1215. *Ibid.*, str. 78–79.

12 Vidi o tome A. TUILIER, *La notion romano-byzantine de „studium generale” et les origines des nations dans les universités médiévales*, Bulletin philologique et historique (jusqu'à 1610) du Comité des Travaux historiques et scientifiques, Année 1981, str. 7–27.

jom¹³), ustanovljene još prije sredine 13. stoljeća, regrutirat će svoje profesore i studente iz cijeloga ondašnjeg kršćanskog svijeta. U nastojanju da svojim članovima osiguraju najbolji mogući intelektualni odgoj, prosjački redovi dominikanci i franjevci pridružili su se zarana Pariškom sveučilištu.¹⁴ Poznata je u tom smislu uloga pariških dominikanskih i franjevačkih kolegija, na kojima su svojedobno predavali sv. Tomá i sv. Bonaventura. Sa svojim bogatim knjižnicama i skriptorijima, te su samostanske ustanove imale izvanrednu važnost u 13. stoljeću. Imale su odlučan utjecaj na studij, prouzrokujući utemeljenje suparničkih ustanova kao što je kolegij Sorbonne,¹⁵ potvrđujući međunarodno značenje Pariškog sveučilišta i podupirući boravak u glavnom gradu Francuske studentima koji su dolazili iz cijele Evrope.

U takvim se okolnostima ne treba začuditi da je prvi pariški student hrvatskog podrijetla pripadao upravo dominikanskom redu. Riječ je o Augustinu Kažotiću, koji je boravio u glavnom gradu Francuske potkraj 13. stoljeća. Rodom iz Trogira, Kažotić je po povratku u domovinu postao zagrebačkim biskupom (1303).¹⁶ To se dogodilo u trenutku kada napuljski Anžuvinci dolaze na ugarsko-hrvatsko prijestolje – s kraljem Karlom Robertom, praunukom Karla Anžuvinca¹⁷ – i uvođenje te strane dinastije predstavlja za tu zemlju nepovratni politički zaokret. Kažotić, koji je reformirao katedralnu školu u Zagrebu,¹⁸ dolazi u sukob s Karlom Robertom, koji provodi apsolutističku i etatističku politiku na uštrb hrvatskog naroda. Godine 1318. biskup Kažotić odlazi u Avignon k papi Ivanu XXII. da zaštiti interese svoga naroda. To hrabro posredovanje prouzrokovalo je neprijateljstvo u hrvatsko-ugarskog vladara i Augustinu nije više bilo slobodno vratiti se u zemlju. Godine 1322. papa Ivan XXII. premješta biskupa Kažotića u Luceru u južnoj Italiji, gdje će i umrijeti godinu dana kasnije. Tako je taj hrvatski biskup posljednje mjesece svoga života posvetio obraćenju muslimana kojih je u to vrijeme bilo još dosta u tim krajevima.¹⁹

13 O postanku nacija na srednjovjekovnim sveučilištima v. P. KIBRE, *The Nations in the mediaeval Universities*, Cambridge Mass. 1948, passim; A. TUILIER, *nav. dj.*, br. 12. Za sastav anglo-njemačke nacije na Pariškom sveučilištu usp. G. C. BOYCE, *The English-German Nation in the University of Paris during the Middle Ages*, Bruges, 1927, passim; M. TOULOUSE, *La nation anglisallemande de l'Université de Paris des origines à la fin du XVe siècle*, Paris, 1939, passim, kao i tezu M. TANAKE iz 1983: *La nation anglo-allemande de l'Université de Paris à la fin du Moyen âge*.

14 Dominikanci stižu u Pariz 1217, a franjevci 1219. O njihovu smještaju u latinskoj četvrti v. H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *nav. dj.*, I, passim.

15 A. TUILIER, *La fondation de la Sorbonne, les querelles universitaires et la politique du temps*, Mélanges de la Bibliothèque de la Sorbonne 3, 1982, str. 7–43.

16 Usp. B. FRANOLIC, *L'influence de la langue française en Croatie d'après les mots empruntés. Aspect socio-historique*, Paris, 1975, str. 32.

17 Karlo Robert, sin Karla Martela Anžuvinca, unuk Karla II, napuljskog kralja, i praunuk Karla I. Anžuvinca, upravljao je Ugarskom od 1308. do 1342. Napuljski Anžuvinci dolaze na ugarsko-hrvatsko prijestolje ženidbom Karla II. s Marijom Ugarskom.

18 S. GULDESCU, *nav. dj.*, str. 294.

19 S. GULDESCU, *nav. dj.*, str. 304. U to vrijeme napuljskim kraljevstvom upravlja Robert I. Anžuvina, stric Karla Roberta. Robert I. Anžuvina bio je protivnik Karla Roberta, pa je zbog toga i prihvatio Augustina Kažotića, koji će nakon smrti postati predmet štovanja i 1702. biti proglašen blaženim.

Nakon Augustina Kažotića više je hrvatskih dominikanaca studiralo u Parizu. Kasnije ćemo se ukratko osvrnuti na karijeru najslavnijeg od njih, Ivana Stojkovića iz Dubrovnika, koji je odigrao vrlo važnu ulogu u prvoj polovici 15. stoljeća. Ali još od 14. stoljeća hrvatski svjetovni svećenici dolaze na nauke u Pariz i postižu odgovarajuće crkvene nadarbine kojima osiguravaju neophodna sredstva za studij. Po dolasku u glavni grad Francuske, oni se pridružuju anglonjemačkoj naciji Pariškog sveučilišta koja okuplja profesore i studente iz nelatinskih zemalja Evrope. Najkarakterističniji u tom pogledu je slučaj Jurja iz Slavonije, koji je djelovao u Francuskoj na razmeđu 14. i 15. stoljeća i ostavio iza sebe jedno duhovno djelo prvoga reda. Juraj je bio vrlo aktivan u pariškom intelektualnom životu i zajedno s franjevcima i svjetovnim profesorima suprotstavio se dominikancima koji su se protivili nauci o Marijinu bezgrešnom začecu.

Poznat je početak tog sukoba. Vjerni tomističkoj predaji svoga reda, braća propovjednici energično su pobijali učenje o Marijinu bezgrešnom začecu. Godine 1387. aragonski dominikanac Ivan Monzon „rodom iz Valencije, u svojoj tezi za magisterij (doktorat) iz teologije... pošao je u rat protiv povlastice naše Gospe, izjavljujući da je formalno heretičko vjerovanje u Marijino izuzeće” (od istočnog grijeha),²⁰ temeljeći svoju izjavu na nauci sv. Tome Akvinskog.

Sukob je suprotstavio tomistički racionalizam skotističkoj intuiciji na kojoj se od početka 14. stoljeća nadahnjivala franjevačka škola. Potaknuti Duns Skotovim metafizičkim misticizmom, učenici sv. Franje širili su vjerovanje u Bezgrešno Začecu koje je bilo od velikog značenja za pučku pobožnost potkraj srednjega vijeka. Svjetovni su profesori u toj stvari podržavali franjevačko naučavanje, pa su profesorski zbor Pariškog sveučilišta i pariški biskup osudili Ivana Monzona odmah nakon obrane njegove teze.²¹ Dvije godine kasnije (1389), osudu je potvrdio avignonski papa Klement VII, na kojega se prizvao Ivan Monzon.²² Taj je događaj bio od neobičnog značenja i na vjerskom i na političkom području. Budući da je Juraj iz Slavonije osudio teze Ivana Monzona, može se pretpostavljati da je učenje o Bezgrešnom Začecu u to doba već bilo prihvaćeno u Hrvatskoj kao i u Francuskoj. Poznato je uostalom da je ta ideja bila draga Gersonu, kancelaru Pariškog sveučilišta, koji će postati njezinim širiteljem za buduća pokoljenja. Neka mi ovdje bude dopušteno istaknuti zajedništvo mišljenja kod Hrvata i Francuza u to doba.²³

Pitanje je da li je nauka o Bezgrešnom Začecu, toliko draga Gersonu i Jurju iz Slavonije, utjecala na Jurjevu duhovnost i nadahnula određene odlomke njegova djela *Tvrđava djevičanstva*, koje je bilo na glasu u Francuskoj u kasnijim stoljećima? U svakom slučaju rukopisi tog autora danas su pohranjeni u gradskoj knjižnici u Toursu. Ista knjižnica posjeduje zbirku tekstova namijenjenih propovjednicima, koju je 1398. prepisao Jurjev nećak Ulrik Pariški, inače podrijetlom Hrvat kao i njegov stric.²⁴

20 G. OURY, *Bulletin de la Société archéologique de Touraine*, XXXIV, 1964, str. 227.

21 G. OURY, *ibid.*, str. 227–229. On navodi dokumente iz dosjea koji su objavili H. DENIFLE i E. CHATELAIN, *nav. dj.*, III, str. 513–515.

22 Ne čekajući pravorijek Klementa VII, Ivan Monzon je prihvatio obedienciju rimskoga pape Urbana VI (1378–1389) da se osigura od možebitnih represalija.

23 Nauku o Bezgrešnom Začecu prihvatio je Baselski sabor nakon prekida s Eugenom IV.

24 Gradska knjižnica u Toursu, rkp. 469.

Osim toga, povijesna vrela posvjedočuju da je više Hrvata studiralo u Parizu početkom 15. stoljeća. Poput Kažotića, oni mogu biti rodom iz Trogira, kao neki Mihael, sin Jurja, koji se javlja u registrima anglonjemačke nacije Pariškog sveučilišta u času postizanja akademskog naslova 1415. godine.²⁵ Ubrojen je među siromašne studente, što znači da nije imao dovoljno novaca da plati pristojbe koje se tražilo od kandidata za ispите. Njegov slučaj nije osamljen. Osim dviju osoba, Marka i Benedikta, koji isto tako mogu potjecati iz Hrvatske,²⁶ vrela posvjedočuju da je među siromašnim studentima toga vremena bio i neki Kuzma, sin Šimunov, rodom iz Zagreba. Godine 1431. ima bakalareat *ès-arts*, 1433. postiže licencijat a zatim i magisterij (doktorat) u istoj disciplini.²⁷ Neko vrijeme iza toga javlja se kao sudac posrednik u sporu među svojim kolegama. Njegov posrednički duh bio je veoma cijenjen, jer je ta zgoda zabilježena u registrima anglonjemačke nacije na Pariškom sveučilištu.²⁸

Nekako u isto vrijeme izvori iznose na vidjelo ratoborni i svadljivi karakter jednog svećenika zagrebačke biskupije, Pavla, sina Nikole iz Slavonije, čiji život zaslužuje spomen jer odrazuje suprotnosti Pariškog sveučilišta onoga vremena.

Taj hrvatski svećenik dolazi u Pariz negdje oko 1415. godine. Tri godine kasnije, jedno za drugim postiže bakalareat, licencijat i magisterij (doktorat) *es-arts*.²⁹ U ono doba nerijetko su studenti postizali sva tri naslova tijekom jedne godine.³⁰ U svakom slučaju, sveučilišna karijera Pavla iz Slavonije bila je vrlo brza, jer je već 1422. godine postigao treći i svoj posljednji bakalareat iz teologije.³¹ Zna se naime da je u srednjem vijeku teološki studij bio općenito dug i da se treći i posljednji bakalareat – koji je kandidatu davao naslov „baccalaureus formatus” – redovito stjecao nakon pet ili šest godina studija.³²

Uostalom, spomenuti je naslov bio toliko važan da je svome vlasniku bio dovoljan za crkvenu karijeru. Zbog toga je, malo vremena zatim, Pariško sveučilište zatražilo od cara Sigismunda, koji je u isto vrijeme bio kralj Ugarske i Hrvatske, da Pavlu iz Slavonije dodijeli beneficij u zemljama krunе sv. Stjepana.³³ Hrvatska je u to vrijeme bila sjedinjena s Ugarskom, pa je molba Pariškog sveučilišta bila sasvim razumljiva.³⁴ U to

25 Usp. H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Liber procuratorum nationis Anglicanae (Alemanniae) in Universitate Parisiensi. II. Ab anno MCCCCVI usque ad annum MCCCCLXVI*, Parisiis, 1897, str. 190–196. Usp. i M. DEANOVIĆ, *Anciens contacts entre la France et Raguse*, Zagreb, 1950, str. 90.

26 Usp. M. DEANOVIĆ, *ibid.*

27 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Liber procuratorum*, II, st. 447 i 469; M. DEANOVIĆ, *ibid.*

28 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *ibid.* II, str. 472–473.

29 *Ibid.* II, st. 241–244.

30 Usp. o tom predmetu tezu M. Tanake naznačenu u bilješci 13.

31 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium*, IV, str. 417.

32 Usp. pravilnik Roberta Coursona iz 1215. Vidi također A. CLERVAL, *Registre des procès-verbaux de la Faculté de Théologie de Paris I*, Paris, 1917, str. XXI–XXXIX

33 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *ibid.* IV, str. 417.

34 U molbi je izraženo da tražena nadarbina bude negdje u Ugarskoj, što je odmah dovelo do spora. Iako je Hrvatska od 1102. sjedinjena s krunom sv. Stjepana, ona time nipošto nije izgubila svoju samostojnost. Usp. S. GULDESCU, *nav. dj.*, str. 175–186.

vrijeme udruženje pariških sveučilištaraca izriče posebne pohvale o Pavlu iz Slavonije, čije intelektualne i moralne kvalitete preporučuje caru Sigismundu. Godine 1424. hrvatski je student umalo izabran za prokuratora anglonjemačke nacije na Pariškom sveučilištu.³⁵

Ali, malo vremena nakon predlaganja za tu dužnost, Pavao iz Slavonije dolazi u sukob s danskim studentima koji su kao i on pripadali anglonjemačkoj naciji, kojima je odbio dati na upotrebu određene prostorije,³⁶ zbog čega je konačno riješen dužnosti za kojom je težio. Je li taj sukob imao i političkih implikacija u ono doba kada je engleski kralj Henrik VI. proglašen kraljem Francuske, nakon ugovora u Troyesu (1420), kada je neprijatelj zauzeo glavni grad Francuske? Povijesna vrela o tome šute, ali određene indicije, kao što ćemo vidjeti kasnije, ukazuju da taj događaj i njegove kasnije implikacije najvjerojatnije ulaze u opći kontekst zbivanja onoga vremena.

Uostalom, krajem 1424. godine, Mađar Martin Bereck podnosi svoju kandidaturu protiv Pavla iz Slavonije za dužnost rektora Pariškog sveučilišta, koje, u nastojanju da spriječi otvoreni sukob između dva čovjeka koji su nakon iskrenog prijateljstva postali vatretni protivnici, za spomenutu funkciju izabire trećeg kandidata, Petra de Creila, člana francuske nacije.³⁷ Naime, nesuglasice koje su u to vrijeme razdvajale Mađare i Hrvate, napose početkom 15. stoljeća, mogle su biti uzrokom suparništva dvaju kandidata.

Ivan Flicke, koji je tada bio prokurator anglonjemačke nacije na Pariškom sveučilištu, zauzima stav protiv Pavla iz Slavonije, kojega je optužilo i Sveučilište.³⁸ Ono je naime hrvatskom svećeniku prigovaralo da je iznosio u javnost tajne vijeća i da je buntovničkog duha.³⁹ U sporu tada dolazi do nepovoljnog obrata. Pošto je slučaj iznijet pred rektora da odredi odgovornost optuženoga, Pavao iz Slavonije je udaljen iz svoje nacije na Pariškom sveučilištu.⁴⁰

Može se povjerovati da optužbe iznijete protiv Pavla iz Slavonije nisu bile bez nacionalnih primisli, jer tijekom vijećanja, koje je prethodilo odluci o isključenju, ugarski protivnik hrvatskog svećenika izjavljuje da se ovaj zapravo zove Pavao iz Slavonije, a ne Pavao iz Ugarske.⁴¹ Ipak, iako su nacionalne razlike bile prisutne u postupku protiv Pavla iz Slavonije, sigurno je da on nije bio posve nevin. U svakom slučaju, anglonjemačka nacija ga je izrijezom optuživala da nije htio namiriti svoja dugovanja prema

35 Usp. H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Liber procuratorum*, II, st. 310. Kad se Martin Bereck pojavio kao protukandidat Pavlu iz Slavonije, anglo-njemačka nacija se odlučila za trećeg kandidata, Rogera iz Edinburga. Godine 1423. anglo-njemačka nacija bez uspjeha je predlagala Pavla iz Slavonije za rektora Sveučilišta. *Ibid.*, st. 301.

36 Pavao iz Slavonije nije htio da ti studenti budu primljeni u Danski kolegij. Usp. *Ibid.* str. 310 – 312.

37 *Ibid.* II, st. 314. Sukob između Pavla iz Slavonije i Martina Berecka izravno spominje A. L. GABRIEL, *Martin de Bereck, Receptor, Proctor and Rector at the University of Paris (1423 – 1432)*, str. 8–12.

38 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Liber procuratorum*, II, st. 318 i 324–326.

39 *Ibid.* II, str. 325–326.

40 *Ibid.* II, str. 328.

41 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium*, IV, str. 465.

Sveučilištu. Doista, ako je bio bez prihoda u času postizanja akademskih naslova na Fakultetu „artium” i pod prisegom da ništa ne posjeduje bio oslobođen od plaćanja ispitnih pristojbi, nedvojbeno je da je nakon toga stekao bogate crkvene nadarbine od pape Martina V, koje su mu davale mogućnost da naknadno isplati ono što je dugovao Sveučilištu, u skladu s propisima i obećanjem koje je dao.⁴²

Prigovor na ponašanje Pavla iz Slavonije bio je posebno težak. Stipendije kojima su studenti raspolagali za plaćanje ispita spadaju među glavne uredbe sveučilišnog udruženja i četiriju nacionalnih grupa na Pariškom sveučilištu.⁴³ One su odgovarale pristojbama koje su studenti plaćali svojim nacijama prilikom postizavanja akademskih naslova. Od te obaveze kandidati se nisu mogli osloboditi, osim ako su pod zakletvom izjavili da su siromašni. U tom slučaju, oni su se obvezivali da će isplatiti visinu pristojbe čim dođu do za to potrebnih sredstava. Pavao iz Slavonije je dakle prekršio jednu od bitnih točaka sveučilišnih uredaba. U ono doba, kada je prisega imala vjerzakonsku vrijednost, on se krivo zakleo prekršivši zadano obećanje.⁴⁴

Smatrajući se oštećenim u svojim pravima i povlasticama, anglonjemačka nacija traži nadoknadu štete, koju je pretrpjela na Teološkom fakultetu, na kojem je Pavao iz Slavonije nastavio više studije. Stoga je tražila da joj okrivljeni dade zadovoljštinu prije nego postigne licencijat na istom fakultetu.⁴⁵ Pavao iz Slavonije je ustrajao u svom otporu i kada mu je 1426. spomenuti fakultet, koji je uzeo stvar u svoje ruke, uskratio podijeliti licencijat iz teologije.⁴⁶ Hrvatski je svećenik tada došao u otvoreni sukob sa Sveučilištem, pa su u sporu intervenirali pariški parlament i biskup.⁴⁷ Da se obrani, Pavao iz Slavonije je tada uputio priziv na papu, pa je spor s različitim i iznenadnim obratima trajao punih deset godina.⁴⁸

Godine 1439. Pavao iz Slavonije, koji je u međuvremenu nastavio više studije na Fakultetu medicine i Fakultetu crkvenog prava, konačno je postigao licencijat iz teologije,⁴⁹ pošto se javno ispričao i pomirio sa Sveučilištem,⁵⁰ koje je, u duhu tadašnjeg korporatizma, postiglo sva potrebna jamstva da neutralizira svog protivnika; ovaj je naime morao odustati od svojih zahtjeva i sudskog traženja zadovoljštine.⁵¹

42 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Liber procuratorum*, II, st. 333.

43 Usp. M. TANAKA, *nav. dj.*, bilj. 13.

44 U trenutku optužbe 1425. Pavao je već bio bogat. Naime, kad je 1421. postao *baccalaureus* sentencija, dobio je pripomoć od 24 sua, što je za ono doba bila pozamašna svota. H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium*, IV, str. 399.

45 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Liber procuratorum*, II, st. 334–335.

46 *Ibid.* II, str. 340.

47 Osim brojnih podataka sadržanih u *Knjizi prokuratora*, usp. tak. H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium*, IV, *passim*.

48 Priziv na papu odbijen je 1426 (usp. *Liber procuratorum*, II, 347), tako da će dotični reintegrirati Sveučilište tek 1439. godine.

49 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium*, IV, str. 608.

50 H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Liber procuratorum*, II, st. 509–510.

51 *Ibid.* II, st. 507–509.

Konačno, ako poteškoće na koje je naišao Pavao iz Slavonije treba pripisati njegovoj osobi, one su isto tako proizlazile iz tadašnjih evropskih prilika i ondašnjeg povijesnog razvoja. Spor između Martina Berecka i Pavla iz Slavonije čini se da je prije svega političke naravi. Zapravo su se suprotstavili jedan Mađar i jedan Hrvat i to u času kada Venecija dolazi u sukob s krunom sv. Stjepana zbog Hrvatske i to zbog Dalmacije koju je prisvojila Republika sv. Marka.⁵² Sveučilišna vrela, napose registri anglonjemačke nacije na Pariškom sveučilištu, ne otkrivaju ništa osobito u tom pogledu. Ipak produbljena analiza spora dopušta određene pretpostavke. Jasno se zapaža da nakon dugogodišnjeg sukoba spor između Pavla iz Slavonije i Sveučilišta završava 1439. godine, dakle u času kada se opća politička situacija u Evropi i u Francuskoj posve izmijenila.

Car Sigismund je umro 1437. godine i, nakon kraćeg vladanja Alberta II. Austrijskog, koji odlazi s političke pozornice 1438, novi nosilac krune sv. Stjepana, Ladislav, koji nema poput svojih predšasnika carskog dostojanstva,⁵³ priznaje stvarni suverenitet Republike sv. Marka nad Dalmacijom i primorskom Hrvatskom. U svakom slučaju, Pavao iz Slavonije, koji na početku svoje karijere nije postigao povlastice cara Sigismunda, koje je za njega tražilo Sveučilište, sigurno je zauzeo stav protiv cara, čime bi se najvjerojatnije moglo protumačiti neprijateljsko držanje Mađara Martina Berecka.⁵⁴ Osim toga, ako je slučajno protiv cara Sigismunda zastupao pretenzije Republike sv. Marka na Dalmaciju, Pavao iz Slavonije nije ni mogao biti ubrojen među članove anglonjemačke nacije na Pariškom sveučilištu.⁵⁵

Ali, unatoč napetim odnosima između Mađara i Hrvata, ovaj spor treba smjestiti u opći politički kontekst prve polovice 15. stoljeća, čije je neosporno središte Pariško sveučilište kao međunarodna ustanova u pravom smislu riječi. Zapravo, zbor Pariškog sveučilišta i njezina anglonjemačka nacija, koja se prvenstveno regrutirala u germanskim zemljama, uvijek su podržavali srdačne i dobre odnose s carem Sigismundom i očito ih je osporavajući stav Pavla iz Slavonije s obzirom na ugarski suverenitet doveo do toga da se distanciraju od tog hrvatskog svećenika. Konačno, iste godine kada s političke pozornice nestaje car Sigismund, Karlo VII. ulazi u Pariz, koji su prije toga okupirali Englezi;⁵⁶ za čitavo vrijeme koliko je trajala strana uprava, Sveučilište je s njom održavalo različite odnose. Ti odnosi zacijelo nisu bili bez sukoba, ali, poput parlamenta

52 Godine 1409. Republika sv. Marka kupila je od Ladislava Napuljskog nasljedna prava na Hrvatsku u snazi kojih je početkom 15. stoljeća anektirala dio Hrvatskog primorja i dalmatinske obale. Dio gradske oligarhije, koji se suprotstavio feudalnoj politici kralja Sigismunda, bio je sklon Mlecima. Usp. S. GULDESCU, *nav. dj.*, str. 234–237.

53 Nakon smrti Alberta II. Austrijskog, njegova je udovica uzalud dokazivala svoja prava na Ugarsku i Hrvatsku. Usp. S. GULDESCU, *nav. dj.*, str. 237.

54 Zbog sukoba između Venecije i Ugarske, Martin Bereck je najvjerojatnije isticao da nije Mađar. Uostalom, ako je postigao nadarbinu u Njemačkoj, povlastice cara Sigismunda nisu mu ni trebale.

55 Mlečani nisu dolazili na studij u Pariz nego u Padovu. Uostalom, kad su talijanski studenti dolazili u Pariz, oni su redovito postajali članovi francuske nacije, kao i njihovi drugovi iz latinskih zemalja.

56 Iako su Englezi istjerani iz Pariza 13. travnja 1437, Karlo VII. ulazi u svoj glavni grad tek 12. studenoga iste godine.

gradske uprave⁵⁷ i pariškog biskupa,⁵⁸ Sveučilište je surađivalo s okupatorom i otpor koji je Pavao iz Slavonije pružao u odnosu na sveučilišne vlasti i biskupsku jurisdikciju, jasno pokazuje da ono što je u početku izgledalo kao slučajni sukob među osobama različitih narodnosti prelazi u spor međunarodnih razmjera. Naprotiv, njegovo iznenadno rješenje odgovara potpuno izmijenjenim prilikama i u Francuskoj i u Evropi. Ma kakve bile njegove pogreške, neosporno je da je spomenuti hrvatski svećenik rehabilitiran baš u času kad se Pariz oslobađao strane dominacije. Ta rehabilitacija dopušta da se ponovno preispita njegova stvarna odgovornost u postupcima koje mu se spočitavalo.

Uostalom, iste 1437. godine saborska kriza, koja je trajala gotovo trideset godina, iznenada se našla pred povoljnim rješenjem u suradnji s Grcima. Te godine Baselski sabor konačno prekida s papom Eugenom IV,⁵⁹ ali brojčano manji dio sabora (*sanior pars*) s vrhovnom glavom Rimske Crkve i istočnim patrijarsima prenosi zasjedanje sabora u Italiju, pa je oko zakonite hijerarhije trenutno uspostavljeno crkveno jedinstvo.⁶⁰ Teolozi su to jedinstvo pripremali već dugo vremena, a u vrijeme velikog Zapadnog raskola posebno se za nj zalagalo Pariško sveučilište. Između 1378. i 1417. od Pariškog se sveučilišta tražilo da dade svoje mišljenje o tome kako sjediniti razdijeljeno kršćanstvo. Na njegovu intervenciju sastali su se sabori u Pisi (1409), Konstanzu (1414–1418) i Baselu (1431–1449), koji su s različitim uspjehom pridonijeli konačnom rješenju crkvene krize na Zapadu. Misija koju su delegati Pariškog sveučilišta imali na saborskim zasjedanjima izazvala je plodne diskusije o strukturi Crkve, koju je do temelja uzdrmao papinski raskol.⁶¹ U ovaj kontekst treba smjestiti i sukob Pavla iz Slavonije i Pariškog sveučilišta, bez obzira što povijesna vrela izbjegavaju da činjenice smjestimo u tu perspektivu.⁶²

Uistinu, sveučilišno osporavanje onoga vremena ima još starije početke. Nakon raskola u 11. stoljeću, koji je označio neprihvatanje crkvenog pluralizma između Grka i Latina, Rimska Crkva je potvrdila svoju političku i vjersku prevlast nad Zapadom podredivši srednjovjekovno kršćanstvo primatu papine uprave. Ali ustanova papinstva, koju su Grgur VII. i grgurovska reforma izdigli iznad biskupa, kraljeva pa i samoga cara,⁶³ postala je predmet nadmetanja među silama. Osporavana od laičkog društva, koje ju je htjelo podrediti svojim svjetovnim interesima,⁶⁴ Crkva je ostala na milost i nemilost

57 O ponašanju Parižana u vrijeme engleske okupacije usp. J. FAVIER, *Nouvelle histoire de Paris: Paris au XVe siècle*, Paris, 1974, str. 175–197.

58 Za vrijeme strane dominacije pariška je biskupija u više navrata nepopunjena. Vojvoda od Bedforda, regent Francuske u ime engleskog kralja Henrika VI, više je puta predlagao kandidate koji su bili skloni okupatoru. Glede stava Pariškog sveučilišta u tom pogledu vidi Ch. JOURDAIN, *L'Université de Paris à l'époque de la domination anglaise*, Paris, 1870, 28 str.; H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium*, IV, passim.

59 Usp. napose E. DELARUELLE – E. R. LABANDE – P. OURLIAC, *L'Eglise au temps du Grand Schisme et la crise conciliaire*, 1962–1964, str. 268–275.

60 *Ibid.* i dalje.

61 *Ibid.*, passim.

62 Političke su aluzije vrlo rijetke u *Knjizi prokuratora*.

63 Ovdje je uglavnom riječ o programu poznatog *Dictatus papae* Grgura VII (PL 148, 407–408).

64 Poznati su otpori francuskog kralja Filipa IV. Lijepog te careva Fridrika II. i Ljudevita V. Bavarškog papama 13. i 14. stoljeća.

onih čijim je političkim ambicijama služila. Ti su je motivi pod pritiskom Francuske doveli u Avignon, prije nego će proizvesti papinski raskol.

U takvim prilikama crkveno je tijelo na svakom nivou odražavalo hijerarhijske suprotnosti. Već prema tome u kojoj su se mjeri ukrštavali brojni i različiti interesi, vjerski i politički problemi izazivali su u javnosti najžučljivije rasprave. U središtu krize, Pariško sveučilište pokazuje neobičan interes za te rasprave, što je moralo posebno zanimati Ivana Stojkovića Dubrovčanina, koji će postati ovlaštenu tumač ideja i želja svojih pariških kolega na Baselskom saboru.

Kao što je već prije bilo rečeno,⁶⁵ Ivan Stojković je sasvim sigurno najslavniji predstavnik Hrvatske i Dalmacije na Pariškom sveučilištu u srednjem vijeku. Rođen u Dubrovniku posljednjih godina 14. stoljeća,⁶⁶ već je zarana ušao u dominikanski red. Nakon prvih studija u rodnome gradu, dobio je stipendiju Senata Dubrovačke Republike za više studije u inozemstvu.⁶⁷ Nakon toga je otišao u Italiju, gdje je nakon trogodišnjih studija na Padovanskom sveučilištu postigao bakalaureat iz teologije. Uz pomoć nove stipendije dubrovačkog Senata,⁶⁸ vrhovni starješina dominikanskog reda Leonard Dati iz Firence šalje Stojkovića u Pariz da tamo dovrši započete teološke studije.

8. studenoga 1420. pariški Teološki fakultet podjeljuje Stojkoviću doktorat⁶⁹ i, kako potvrđuju povijesni izvori, Stojković je naredne godine sudjelovao na svečanostima anglonjemačke nacije na Pariškom sveučilištu.⁷⁰ Nakon samo nekoliko godina provedenih u glavnom gradu Francuske, Stojković je stekao poštovanje svojih kolega zbog svoje snalažljivosti i svog teološkog znanja, tako da su ga oni 1422. izabrali za predstavnika svoje sveučilišne korporacije kod pape Martina V. i cara Sigismunda u nastojanju da se sazove opći crkveni sabor, kako je to bilo odlučeno prije zaključenja sabora u Konstanzu (1418).⁷¹ U skladu sa željama sabora u Konstanzu,⁷² novi se sabor trebao

65 Vidi *gore*, str. 75–76

66 Najbitnije podatke o Stojkoviću potražiti u B. DUDA, *Johannis Stojkovic de Ragusio OP doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, Romae 1958, passim; A. KRCHNAK, *De vita et operibus Johannis de Ragusio*, Romae, 1960, passim; F. ŠANJEK – A. KRCHNAK – M. BIŠKUP, *Magistri Johannis (Stojkovic) de Ragusio OP Tractatus de Ecclesia*, Zagrabiae, 1983, str. V–XI.

67 Usp. B. DUDA, *nav. dj.*, str. 11, br. 9; S. KRASIĆ, *Congregatio Ragusina OP (1487–1550)*, Romae, 1972, str. 154, br. 12; F. ŠANJEK *etc.*, *nav. dj.*, str. VI.

68 S. KRASIĆ, *nav. dj.*, str. 155, br. 14.

69 Svjedočanstvo o naslovu doktora teologije, koji je Ivan Stojković postigao na Pariškom sveučilištu, zabilježeno je u rkp. E II k, 1. 328v, baselske Sveučilišne knjižnice. Usp. B. DUDA, *nav. dj.*, str. 12–13, br. 14; F. ŠANJEK *etc.*, *nav. dj.*, str. VI. Poznato je da su u baselskoj Sveučilišnoj knjižnici pohranjeni mnogi Stojkovićevi spisi i bilješke. Usp. H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Liber procuratorum*, II, st. 289.

70 *Ibid.* II, st. 285.

71 Ivan Stojković traži opunomoćenje Pariškog sveučilišta kako bi mogao ispuniti svoje poslanje. *Ibid.* II, st. 289.

72 U skladu s rokovima dekreta *Frequens*, izglasanim 9. listopada 1417. na saboru u Konstanzu, dakle dva dana prije izbora Martina V, opći sabori trebali su se održavati u razmaku od pet, sedam i deset godina nakon zaključenja sabora u Konstanzu. Usp. J. B. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XXVII, str. 1159 B–E.

sastati u jednom kraćem vremenskom roku kako bi riješio neriješene probleme i poduzeo opću reformu Crkve.

Stojković je tom misijom na najbolji način potvrdio svoje sposobnosti. Odigrao je vrlo značajnu ulogu na sinodama u Paviji (1423) i u Sijeni (1424).⁷³ gdje se pripremao Baselski sabor. Autoritet koji je tom prigodom stekao, pomogao mu je da u međuvremenu predaje teologiju. Ali njegov ugled ga je zvao na važnije dužnosti. Godine 1431. papa Martin V. imenovao je kardinala Julija Cesarinija svojim predstavnikom na Baselskom saboru, koji je upravo sazvaio, zatraživši da mu u tome pomaže Stojković, koji će odsad imati prvorazrednu ulogu.⁷⁴ U odsutnosti kardinala Cesarinija, koga su dužnosti najčešće vezale uz papin dvor, Stojković je trebao predsjedati saborskim sjednicama. Iako je još tada bio običan svećenik, njegov mu je pariški doktorat davao poseban autoritet među sudionicima sabora, na kojem su profesori i studenti iz glavnog grada Francuske bili osobito brojni i imali odlučujuću ulogu u saborskim raspravama.

Stojković je uostalom zastupao konciliarističke teze ovih posljednjih. Ta se činjenica napose uočuje u raspravi o Crkvi, koju je sastavio da bi odgovorio na prigovore husita, i u razgovorima koje je u Carigradu vodio s carem Ivanom VIII. Paleologom i ekumeniskim patrijarhom Josipom II, kojima ga je poslao Baselski sabor između 1435. i 1438. u nastojanju da se premosti raskol između Istoka i Zapada i uspostavi kršćansko jedinstvo.⁷⁵

Početak 1433. Ivan Stojković sastavlja svoju *Raspravu o Crkvi*, koju je dovršio najvjerojatnije oko 1440. godine. Zahvaljujući izvrsnom prvom izdanju, koje su nedavno priredili F. Šanjek, A. Krchnak i M. Biškup u nizu „*Croatica christiana fontes 1*”, u mogućnosti smo proučavati integralni tekst ovoga djela koje do sada nije bilo objavljeno.⁷⁶ To izdanje predstavlja važan datum za upoznavanje katoličke ekleziologije. Stojkovićeve *Rasprava o Crkvi* stvarno je prvo djelo ove vrste u povijesti Rimske Crkve. Premda ne rješava sve probleme, njegov autor sustavno proučava temeljna pitanja koja se u tom pogledu postavljaju. Riječ je zapravo o prigodnom djelu, proizašlom iz rasprava između katolika i učenika Jana Husa o naravi Crkve i ustrojstvu njezine hijerarhije.

73 O ovim sinodama koje predstavljaju samo jedno saborsko zasjedanje v. W. BRANDMULLER, *Das Konzil von Pavia-Siena 1423–1424*, Münster 1968–1974. Tri Stojkovićeve govora nalaze se u sv. II, str. 89–190.

74 O određenim detaljima Stojkovićeve života iz toga vremena v. A. TUILIER, *La mission à Byzance de Jean de Raguse, docteur de Sorbonne, et le rôle des Grecs dans la solution de la crise conciliaire*, Bulletin philologique et historique (jusqu'à 1610) du Comité des Travaux historiques et scientifiques. Année 1979, str. 137–152.

75 O svom poslanstvu u Carigradu Stojković nam je ostavio izvještaj pod naslovom *Diarii de missione Constantinopolitana*. Usp. J. B. MANSI, *nav. dj.*, XXXI, str. 248 b – 272 E; E. CECCONI, *Studi storici sul concilio di Firenze*, Firenze, 1869, str. CCCCLXXXVII–DXXII. Ostaje neobjavljen Stojkovićeve izvještaj *Diarii de itinere Constantinopolim facto*. Konačno, značajan je i tekst Silvestra Siropulosa, pratioca cara Ivana VIII. Paleologa i patrijarha Josipa II. Usp. V. LAURENT, *Les „Mémoires” du grand ecclésiarque de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence*, Paris, 1971.

76 F. ŠANJEK etc., *nav. dj.*, str. XV–XVIII, precizira vrijeme nastanka *Rasprave o Crkvi*, sačuvane u rkp. A I 29, l. 302v–432r, baselske Sveučilišne knjižnice. Ekleziološke koncepcije Ivana Stojkovića bile su predmetom nekoliko studija. Usp. Th. KAEPPELI, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, II, Romae, 1975, str. 533.

Ali zbog toga nije manje važno za ono doba. Da bolje pobiju pogrešne stavove Jana Husa i njegovih sljedbenika, baselski oci su pozvali ove posljednje da na saboru izlože svoja gledišta. Rasprava je morala biti proturječna, jer je nakon diskusije katolička strana trebala oboriti heretičke husitske teze i definirati načela katoličkog pravovjerja.

- Rasprava na Baselskom saboru započela je prvih mjeseci 1433. godine.⁷⁷ Stojkovićeve *Rasprava o Crkvi* vjerno prenosi teze koje je katolička strana zastupala tom prigodom protiv svojih protivnika. Te teze bitno izražavaju katoličko tradicionalno stajalište. U svom tekstu Stojković energično pobija heretičko poimanje o Crkvi predodređenih, koje Jan Hus i njegovi učenici suprotstavljaju katoličkoj hijerarhiji i sakramentalnoj praksi Crkve u onom trenutku,⁷⁸ dokazujući kako ta Crkva izmiče obilježjima koje najstalnija tradicija priznaje kršćanskoj zajednici i proturječi u svakom pogledu sveopćenitosti tajne Otkupljenja, koja je upućena svemu čovječanstvu. Po njegovu mišljenju, crkvena hijerarhija je neophodna da se „de jure” i „de facto” postigne ova sveopćenitost.

Na naš predmet ne spada pobliže izlaganje eklezioloških teza Ivana Stojkovića, koje su općenito uzevši nastavak tradicionalne skolastike. Stojković je pripadao Redu braće propovjednika i razumljivo je da je branio pozicije dominikanske teološke škole u tom pogledu. Ali njegova apologija crkvene hijerarhije točno odražava tadašnje polemike, pogotovo kad ustrajno brani rimski primat i kad Rimsku Crkvu izjednačuje s tijelom Crkve u svojoj cjelini. Tu neobično važnu činjenicu valja naglasiti i potcrtati. Za Ivana Stojkovića na čelu crkvene hijerarhije nalazi se rimski biskup.⁷⁹ Ipak je njegova akcija nerazdruživa od akcije Crkve, koja u jedinstvu s njim djeluje u saborskom zajedništvu. Iako je papa viši od svih crkvenih dostojanstvenika bez izuzetka, biskupi i svećenici sudjeluju u njegovoj vrhovnoj vlasti u jedinstvu Rimske Crkve koja sačinjava nepogrešivo tijelo u svojoj glavi i u svojim udovima.⁸⁰ To je u biti ekleziološka nauka Stojkovićeve *Rasprave o Crkvi*.

Ta je nauka u skladu s katoličkom tradicijom onoga vremena.⁸¹ Međutim, ukoliko papa i crkveno tijelo u svojoj cjelini bez ikakve razlike predstavljaju saborsku zajednicu, ona neminovno uvodi cezuru između Apostolske Stolice i osobe koja je nosilac jedinstva. Stojkovićeve su teze u tom pogledu nedvosmislene. Nakon pozivanja na patristička svjedočanstva, na kojima se temlji doktrinarna nepogrešivost Rimske Crkve, dubrovački teolog potanko određuje: „Clarum est autem quod praedictae auctoritates non possunt intelligi praecise de sede apostolica et de Ecclesia romana materialiter

77 Sažetak ovih debata nalazi se u F. ŠANJEK etc., *nav. dj.*, str. XI–XV. Prethodno je P. de VOOHT (*La confrontation des thèses hussites et romaines au concile de Bâle*, *Recherches de théologie ancienne et médiévale* 37, 1970, str. 97–137 i 254–291) opširno pisao o tom problemu.

78 Jan Hus rezimira svoje teze u svom *Traktatu o Crkvi* Usp. S. H. THOMSON, *Magistri Johannis Hus Tractatus de Ecclesia*, Cambridge, 1956, str. XXXVI–251.

79 JOHANNIS DE RAGUSIO, *Tractatus de Ecclesia*, II, 25, izd. F. ŠANJEK etc., str. 128.

80 Iako je bio pod utjecajem aristotelovske filozofije, vlastite ondašnjoj skolastici, Stojković se u svom poimanju hijerarhije više oslanja na Pseudo-Dionizija, koga navodi više puta.

81 *Rasprava o Crkvi* Ivana Stojkovića podliježe također utjecaju Ivana Gersona.

accepta pro papa et suo collegio cardinalium tantummodo, quia plures summorum pontificum erraverunt, ut alias per extensum deducetur. Oportet igitur quod intelligantur de sede apostolica et Ecclesia romana, prout significat universitatem fidelium ipsius Petri cathedrae adhaerentium.”⁸²

Za Stojkovića je dakle očito da se nepogrešivost Apostolske Stolice ne primjenjuje na papinu osobu kao takvu. Ona se proteže na tijelo Crkve koje je hijerarhijski podređeno toj osobi koja s njim čini saborsku zajednicu. To hrvatski teolog pojašnjuje izjavljujući malo dalje da „neque propter haeresim papae, neque propter ipsius malitiam aut tyrannidem discendum est, non dico ab Eugenio aut a Martino, sed a cathedra Petri”.⁸³

Drugim riječima, ako se može – i mora – odijeliti od pape krivovjerca, zabranjeno je raskolom se odijeliti od Petrove Stolice. Ta je tvrdnja nepobitna jer odražuje stavove pariških profesora onoga vremena, napose stavove kancelara Gersona, koga je Stojković neobično cijenio. Pozvan da iznese svoje mišljenje o papinskom raskolu, koji je podijelio Crkvu na Zapadu potkraj 14. i početkom 15. stoljeća, Stojković je sasvim jasno uočio da treba utvrditi razliku između papine osobe i Apostolske Stolice, čiju je doktrinarnu nepogrešivost shvaćao u zajedništvu s tijelom Crkve.⁸⁴ Teza je nastala u okolnostima kada je Stojkoviću bilo najvažnije što bolje obraniti Rimsku Crkvu protiv krivovjeraca koji su osporavali baš njezin autoritet. Konačno, raskol se sastoji u odbijanju te Crkve, a ne tog ili tog rimskog biskupa, čije bi se ponašanje u Stojkovićevim očima eventualno moglo osporavati. Tvrdnja hrvatskog teologa dobiva posebno značenje kad on u tom smislu izričito spominje pape Martina V. i Eugena IV, koji mu nisu poklanjali posebno povjerenje. Uostalom, opaska je to značajnija jer je Stojković kasnije morao ući u otvoreni sukob s Eugenom IV. i na taj način ilustrirati svoju nauku o Crkvi.

Lom između Stojkovića i Eugena IV. stvarao se postupno, ali je neobično ustanoviti da on počinje baš u času kad je Baselski sabor poslao hrvatskog teologa u Carigrad da s carem Ivanom VIII. paleologom i patrijarhom Josipom II. pripremi sjedinjenje Crkava. Ta je misija trebala sasvim sigurno biti sumnjivom papi Eugenu IV, koji je sa svoje strane s predstavnicima istočnog kršćanstva pregovarao o istom predmetu i koji je u tom smislu također poslao jedno poslanstvo na obale Bospora.⁸⁵ Ali, u skladu s tezama koje su mu vlastite u *Raspravi o Crkvi*, Stojković se nije izvlačio kad ga je Baselski sabor zamolio da pođe do bizantskog cara i ekumenskog patrijarhe. Vjeran svojoj nauci, on je baš naprotiv pretpostavljao da taj sabor, pravilno sazvan od pape, predstavlja saborsku zajednicu Crkve u svojoj cjelini, i nije se bojao u Carigradu ući u žestoki sukob s predstavnikom Eugena IV. Kristoforom Garatonijem.⁸⁶

82 JOHANNIS DE RAGUSIO, *Tractatus de Ecclesia*, III, 3, izd. F. ŠANJEK etc., str. 221.

83 *Ibid.* III, 6, str. 256.

84 Glede Gersonovih konciliarističkih teza usp. J. B. MORRALL, *Gerson and the Great Schism*, Manchester, 1960, passim.

85 O odnosima pape, Baselskog sabora i Grka v. E. CECCONI, *nav. dj.*, passim, te J. GILL, *Le concile de Florence*, Paris, 1964, str. 49–82.

86 Usp. S. SYROPOULOS, *Les „Mémoires”*, II, 46, éd. V. LAURENT, *n. dj.*, str. 155; STOJKOVIĆ, *Diarii de missione Constantinopolitana*, éd. J. B. MANSI, *nav. dj.*, XXXI, str. 253 D; E. CECCONI, *nav. dj.*, str. CCCXCIV–CCCXCVI.

Stojković se na taj način pretjerano vezao uz teze pariških sveučilišnih krugova, koje su s više ili manje uspjeha zastupane na Baselskom saboru. Grci, a posebno njihov patrijarha Josip II, podsjetili su Stojkovića i njegovu pratnju da jedan ekumenski sabor mora biti u skladu s papom, kao i s istočnim patrijarsima. Teza koja je bila u skladu s tradicionalnom naukom, trebala se nametnuti i činjenično. Zahvaljujući podršci Grka, koji su odbili Stojkovićev poziv da dođu na obale Rajne, papa Eugen IV. mogao je sabor prenijeti u Italiju – u Ferraru, a zatim u Firenzu – a Baselski sabor, izgubivši svoje ovlasti, odijelio se konačno od njega da bi izabrao protupapu Feliksa V.⁸⁸ Još uvijek vjeran svom teološkom izboru, Stojković se razumljivo opredijelio za ovog drugog. Izgubivši povjerenje zbog otvorenog sukoba sa zakonitom hijerarhijom, Baselski će sabor beskorisno nastaviti svoje raskolničko djelo i raspasti se u općoj ravnodušnosti 1449. godine.

Izbor Feliksa V. točno je, međutim, odgovarao tezama koje je Ivan Stojković izložio u svojoj *Raspravi o Crkvi*. Nakon prekida Baselskog sabora s Eugenom IV, optuženim da je radio protiv saborske većine,⁸⁹ juridički je uspostavljena saborska zajednica između pape i Crkve koja se činila teolozima što su dijelili Stojkovićevo mišljenje kao izraz neophodnog zajedništva između crkvenog tijela i rimskog prvosvećenika. Bilo bi odviše dugo evocirati ovdje političke teorije koje su dopuštale opravdanje te operacije. Nakon Gersona i pariških sveučilištaraca, Stojković je u tom bio pod utjecajem Aristotelove *Politike*, koju u svom djelu vrlo često citira.⁹⁰ Teze tog filozofa, koji je u svoje doba branio sklad i slogu kao neophodne u ljudskim zajednicama i koji je uvelike nadahnjivao protivnike papinske monarhije u 14. stoljeću,⁹¹ preuzeli su klerici koji su je nastojali obraniti. Ipak, transpozicija političkog aristotelizma u ekleziološke spekulacije nije bila bez rizika i Ivan Stojković je u tom pogledu nužno naišao na rezerve. U svakom slučaju, opasnosti u koje je veliki Zapadni raskol doveo Crkvu bile su takve te su obavezno usmjeravale teologe da u religiozno društvo uvode političke kategorije koje su bile na snazi i da više ili manje svjesno podrede autoritet pape odobrenju crkvenog tijela. Takvo poimanje namećalo se po svoj prilici pod pritiskom događaja.

Ideja koju će kasnije jasno izraziti teoretičari galikanizma nije izričito prisutna u djelu Ivana Stojkovića,⁹² ali se ona javlja u odlomcima koje smo naveli. Uostalom, ako se s

87 A. TUILIER, *La mission à Byzance de Jean de Raguse*, str. 137–152 (usp. bilj. 74).

88 Feliks V, vojvoda Amedeo VIII. Savojski, bio je svjetovnjak kad je izabran za papu.

89 Saborska većina se usprotivila prenosu Baselskog sabora u Italiju. O tim događajima v. JUAN DE SEGOVIA, *Historia gestorum generalis synodi Basileensis*, izd. E. BIRK, *Monumenta conciliorum generalium saeculi decimi quinti*, II, Vindobonae, 1873, str. 944–992. U svojim bulama *Salvatoris Dei nostri* (30. svibnja 1437) i *Doctoris gentium* (18. rujna 1437) Eugen IV. se mogao pozvati na podršku Grka i tako opravdati svoju odluku o premještanju sabora. Usp. A. TUILIER, *La mission* (vidi bilj. 74).

90 O utjecaju Aristotelove *Politike* na srednjo-vjekovni Zapad v. J. AUBONNET, *Aristote. Politique. Livres I et II*, Paris, 1960, str. CXLVII–CLXVI.

91 *Ibid.*, posebno str. CLIX–CLXVI, u kojima je iznijet utjecaj Aristotelove *Politike* na *Defensor pacis* Ivana Janduna i Marsilija iz Padove kao i na djela Vilima Ockhama. Poznato je da su ta tri pisca bili otvoreni protivnici papinske monarhije i svjetovne papinske vlasti.

92 Iako neobjavljen, Stojkovićev *Traktat o Crkvi* bio je poznat galikanskim i jansenističkim teolozima. U vrijeme sukoba oko bule *Unigenitus* (1713) napravljen je prijepis *Traktata o Crkvi* na te-

dr. Krchňákom dopusti da Stojkovićeve *Rasprava o Crkvi* u svojoj konačnoj redakciji nije starija od 1440. godine,⁹³ ti odlomci potpuno opravdavaju stav hrvatskog teologa u ono doba. Prekinuvši s Eugenom IV, Stojković je držao da ostaje u zajedništvu s Rimskom Crkvom, budući da je većina Baselskog sabora bila protiv pape koji se po njegovu mišljenju stavio izvan crkvene zajednice. Zbog toga, kada ga je sabor izabrao za biskupa Argesa u Transilvaniji, Stojković je trebao potvrditi svrgnuće Eugena IV, izbor svog kandidata Feliksa V. i kardinalsko dostojanstvo koje mu je on u znak zahvalnosti podijelio.⁹⁴ Vjeran svojim osobnim uvjerenjima, kao i onim većine pariških sveučilišnih krugova onoga vremena, Ivan Stojković je bio iskren sa samim sobom kad je prihvatio da uđe u raskolničku hijerarhiju.

Takva je ironija povijesti. Stojković, koji je sustavno optuživao raskol u svojoj *Raspravi o Crkvi*, morao je uistinu umrijeti izvan zajedništva s istinskom glavom Rimske Crkve. Njegovo bez sumnje iskreno uvjerenje postalo je žrtvom neznanja i predrasuda onoga vremena. Odijeljeni od Grčke Crkve nakon raskola iz 1054. između Rima i Mihajla Cerularija, latinski su teolozi postupno izgubili smisao saborske zajednice a nisu poznavali načela tradicionalne ekleziologije u tom pogledu. Nisu se više sjećali da je ona bitno utemeljena na jedinstvu Crkava Istoka i Zapada u zajedništvu između rimskoga pape i istočnih patrijarha. Grci su u pravi čas na to upozorili Ivana Stojkovića u Carigradu, jer je ta kolegijalnost izvor ravnoteže za rimskog prvosvećenika i tijelo Crkve u cjelini, što je omogućilo Eugenu IV. da nadvlada otpor Baselskog sabora i uspostavi svoj autoritet u Crkvi na koncilima u Ferrari i Firenzi.⁹⁵

Ali, odgojen u školi koja ga je naučila na poistovjetiti rimsko kršćanstvo sa sveopćom Crkvom, Stojković nije bio pripravan primiti taj nauk i smjestiti odnose između pape i saborske zajednice u perspektivi tradicionalne kolegijalnosti. Zbog toga ga je njegova ekleziološka nauka i protiv njegove volje dovela do raskola i prekida s rimskim prvosvećenikom.

Rasprava o Crkvi Ivana Stojkovića pojavljuje se kao djelo prvoga reda. Ako je njegova distinkcija između Apostolske Stolice i papine osobe pobudila pažnju galikanaca, ipak nije manje istinito da je to djelo odlučan prinos ekleziologiji Rimske Crkve u cjelini. Premda nije uspio uočiti istinske temelje saborske zajednice, Stojković je u tom predmetu potakao na pobudna razmišljanja. U svakom slučaju, u svojoj odanosti učenju Gersona i brojnih teologa onoga vremena, Stojković otkriva duboke motivacije galikanske tradicije i opravdava legitimne zahtjeve, što znači da upućuje na različite veze koje su u ono doba povezivale Hrvatsku i Francusku, i na religioznom i na kulturnom polju.

U zaključku treba istaknuti zajedništvo misli koje povezuje hrvatske i francuske teologe na obalama Seine u 14. i 15. stoljeću. Juraj iz Slavonije nastanio se u Francuskoj i u

melju baselskog rukopisa (v. bilj. 76). Ovaj je prijepis bez sumnje djelo jansenista, koji su protiv osporavane papine bule tražili saziv općeg crkvenog sabora.

93 Usp. F. ŠANJEK etc., *nav. dj.*, str. XVI.

94 *Ibid.*, str. X.

95 A. TUILIER, *La mission*, kao bilj. 74.

Toursu sastavlja svoju *Tvrđavu djevičanstva* (Chateau de virginite), koja će imati neosporan utjecaj na duhovnost ove zemlje. Pavao iz Slavonije ponovno je vraćen na Pariško sveučilište nakon ulaska Karla VII. Pobjednika u glavni grad Francuske. Konačno, Ivan Stojković Dubrovčanin dijeli ideje Gersona i pariških profesora o strukturi Rimske Crkve. Njegov će utjecaj također biti od značenja u Francuskoj u narednim stoljećima.

U tim uvjetima nipošto ne začuđuje da bi zajedništvo ideja između hrvatskih i francuskih mislilaca moglo biti duboko i trajno. Dobro je prisjetiti se toga da se pokažu temelji prijateljstva između ova dva naroda.

(preveo Franjo Šanjek)

RÉSUMÉ

LES CROATES ET LES MILIEUX INTELLECTUELS PARISIENS AU XIVe ET XVe SIECLES

L'Université de Paris, reconnue par le roi de France (1200) et par le pape (1215), possède avant le milieu du XIIIe siècle un caractère international et elle accueille des étudiants de toute l'Europe. C'est pourquoi les Croates, qui avaient été définitivement rattachés au monde occidental et au christianisme romain après le couronnement de Charlemagne (800), devaient venir étudier de bonne heure dans la capitale de la France.

Mais le caractère international de cette université avait été concrétisé sur le plan religieux par l'installation à Paris des Ordres mendiants, Dominicains et Franciscains, qui s'étaient établis dès le début du XIIIe siècle sur la rive gauche de la Seine, dans le quartier des études, et on ne s'étonnera pas que le premier étudiant croate en France avant 1300 ait appartenu aux Frères Prêcheurs. Il s'appelait Augustin Kazotic et il devait devenir évêque de Zagreb. Après avoir réformé l'école cathédrale de sa ville épiscopale, il entra en conflit avec le roi de Hongrie et de Croatie, Charles-Robert, qui pratiquait une politique défavorable à son peuple et il fit appel au pape Jean XXII contre l'arbitraire du souverain. Mais il ne put dès lors rentrer dans son pays. Transféré en 1322 sur le siège épiscopal de Lucera en Italie méridionale, il devait y mourir l'année suivante, après avoir passé les derniers mois de sa vie à convertir les musulmans de la région.

Mais, si plusieurs dominicains croates devaient venir à sa suite dans la capitale de la France, l'Université de Paris devait également accueillir des étudiants slaves du sud qui n'appartenaient pas à l'Ordre de saint Dominique. Il s'agissait souvent de prêtres séculiers qui venaient poursuivre leurs études en France pour obtenir un bénéfice ecclésiastique susceptible d'assurer leur subsistance. En arrivant sur les bords de la Seine, ils s'agrégeaient à la nation anglo-allemande de l'Université – celle-ci avait alors quatre nations (France, Picardie, Normandie et Angleterre-Allemagne) – qui groupait les étudiants des pays de l'Europe septentrionale et de l'Europe centrale. Parmi ces étudiants, il faut citer Georges de Slavonie qui devait s'établir en France à la fin du XIVe siècle. Après avoir participé à la polémique qui eut lieu à cette époque à Paris entre l'Univer-

sité et les Frères Prêcheurs hostiles à l'Immaculée Conception, il devait devenir chanoine de Tours et écrire son fameux Château de Virginité dont l'influence devait être grande sur la spiritualité française postérieure. La Bibliothèque municipale de Tours conserve précieusement les manuscrits de cet auteur et celui de son neveu Ulric de Paris qui devait copier, aux alentours de 1400, un recueil de textes à l'usage des prédicateurs.

Plusieurs autres Croates devaient étudier dans la capitale de la France au début du XVe siècle. Il faut évoquer d'abord la carrière mouvementée d'un prêtre du diocèse de Zagreb, Paul de Slavonie. Après avoir conquis rapidement ses grades à la Faculté des Arts, ce clerc séculier devait entrer en conflit avec la nation anglo-allemande de l'Université de Paris et être exclu provisoirement de la corporation universitaire.

Les origines du conflit sont mineures puisque Paul de Slavonie avait contesté l'usage d'un local à des étudiants danois qui appartenaient également à la nation anglo-allemande de l'Université. Mais le prêtre croate a contre lui dans cette affaire un ecclésiastique hongrois, Martin de Bereck, qui était influent dans le corps universitaire parisien. Paul de Slavonie, qui était pauvre lorsqu'il avait passé ses grades à la Faculté des Arts et qui avait été exonéré à l'époque des droits d'examen qu'il devait payer à cet effet, avait obtenu depuis des bénéfices ecclésiastiques et la nation anglo-allemande lui reproche bientôt de ne pas rembourser ses dettes. De fait, ce remboursement était obligatoire à partir du moment où les étudiants qui avaient été justement dispensés de ces droits d'examen avaient acquis des ressources par la suite. La querelle s'envenime rapidement et Paul est mis en accusation par l'Université tout entière. A la demande de la nation anglo-allemande, la Faculté de Théologie parisienne, auprès de laquelle Paul poursuivait ses études, refuse à celui-ci de lui accorder la licence dans sa discipline et le Parlement, comme l'évêque de Paris, interviennent dans le conflit. L'accusé fait appel au pape pour se défendre et l'affaire se prolonge avec des péripéties diverses pendant une dizaine d'années.

En 1439, Paul de Slavonie était enfin proclamé licencié en théologie après avoir fait amende honorable et s'être réconcilié avec l'Université. Mais, s'il a des fondements objectifs dans la corporation universitaire parisienne, le conflit s'inscrit également dans un contexte national et international qu'il convient de rappeler. L'opposition entre Paul de Slavonie et Martin de Bereck atteste la rivalité entre Croates et Hongrois au moment où Venise s'installe en Dalmatie en disputant à l'empereur Sigismond, roi de Hongrie, ses droits sur les pays croates. Cependant le conflit n'est pas non plus sans interférence avec la dernière phase de la guerre de Cent ans. On constate effectivement que Paul de Slavonie est réintégré dans l'Université et proclamé licencié en théologie après l'entrée des troupes de Charles VII dans Paris occupé auparavant par les Anglais.

Au reste, Paul de Slavonie n'est pas le seul Croate qui ait marqué à cette époque l'histoire de l'Université de Paris. L'un de ses compatriotes, le dominicain Jean Stojković de Raguse, devait exercer une influence autrement importante sur les événements. Après avoir commencé ses études supérieures à Padoue comme beaucoup de Croates, il vint à Paris où il fut reçu docteur en théologie en 1420. Sa forte personnalité s'impose rapidement au corps universitaire de la capitale de la France qui l'envoie bientôt en ambassade auprès du pape Martin V et de l'empereur Sigismond pour leur demander de convoquer le concile général promis depuis plusieurs années. Stojković devient dès lors un collaborateur autorisé des papes Martin V et Eugène IV. Au concile de Bâle, il joue un rôle décisif et il participe notamment aux discussions avec les Hussites. En 1435, il

est envoyé à Constantinople par la majorité conciliaire pour discuter de l'union des Eglises avec l'empereur grec Jean VIII Paléologue et le patriarche oecuménique Joseph II. Mais il entre en conflit avec le représentant du pape Eugène IV qui discutait de son côté sur le même sujet avec les Byzantins.

Partisan, comme la plupart des universitaires parisiens, de la suprématie conciliaire dans le monde ecclésiastique, Jean de Raguse est l'auteur d'un *Traité de l'Eglise*, où cette idée apparaît à différentes reprises. Même si l'ouvrage est destiné à réfuter l'ecclésiologie hussite et reflète dans son ensemble la thèse catholique traditionnelle, il n'en demeure pas moins qu'il distingue la personne du pape du corps de l'Eglise romaine et qu'il rejoint à cet égard la position gallicane qui était défendue à l'époque par le chancelier Gerson. Pour lui comme pour celui-ci, l'assemblée conciliaire est en définitive supérieure au pontife romain. C'est pourquoi Jean de Raguse devait suivre le concile de Bâle lorsque celui-ci se sépara du pape Eugène IV. Après avoir été élu par l'assemblée de Bâle évêque d'Arges en Transylvanie, il approuvera la déposition de celui-ci et l'élection de l'antipape Félix V, et il acceptera la dignité cardinalice que celui-ci devait lui conférer en témoignage de gratitude.

A l'instar de Georges de Slavonie et de Paul de Slavonie, Jean de Raguse atteste les liens de tous ordres qui unirent la France et la Croatie au Moyen Age et il était intéressant d'évoquer la carrière de ces intellectuels croates pour rappeler les origines lointaines des relations entre les deux pays.